

מה בכבוד 39: תקשורת בתל-אביב: המקלט של יונה?

"תנוה דעתך, סבא! יפו אינה ארץ ישראל! ממי אתה למד? מיונה הנביא. ביקש יונה לברוח מלפני ה' וירד יפו..."
(ש"י עגנון, "ברית אהבה", דבר, גיליון א, שנה ראשונה, 1 ביוני 1925, ט' סיון תרפ"ה)

בחלקו העיקרי של הגיליון, "בשער קשר", מככבת, כאמור, תל-אביב בת המאה. השתדלנו להקדיש את עיקרו לסקירת היבטים שונים ביחסיה ובמפגשיה עם התקשורת בתקופות שונות. במאמר הפותח חטיבה זו בוחנת נורית גוברין את משמעות ה"תל-אביביות" וסוקרת שלושה כתבי עת ראשונים שהיו "תל-אביביים" בשלהי המאה התשע-עשרה ביפו, עוד בטרם הוקמה העיר רשמית. עוזי אלידע מתאר כיצד ליווה האור, עיתונו של בן-יהודה, במידה רבה אייקון של ה"ירושלמיות" מול ה"תל-אביביות" ויריב נבחר של העיתונות התל-אביבית, את לידתה של העיר החדשה. יוסף לנג מספר על עיתון שלא ראה אור, "עיתון הגון" (בניגוד לעיתונות בן-יהודה), שיזמי תרבות תל-אביבים ניסו לכוון בעקשנות. מרדכי נאור עוסק בנקודת הזמן המשמעותית בתולדות העיתונות העברית בארץ ישראל שבה ניצחה תל-אביב, ומרכזת של עיתונות זו הועבר אליה עם מעברו מירושלים של העיתון הארץ. יוסף פונד מביא היבט מגזרי-פוליטי בניית יחסה של עיתונות תנועת אגודת ישראל, בארץ ובאירופה, כלפי העיר העברית. רחל הרט מביאה היבט מגזרי מכיוון אחר – יחסה של העיתונות הערבית לעיר היהודית החדשה והתפתחותה. היא בחרה להתייחס לתרגומים של עיתונות זו שהופיעו בעיתונות העברית ולכן הגיעו אל דעת הקהל היהודית, ולשימוש שעשתה בהם העיתונות היהודית כדי לקדם את מסעה להיבדלות מן החברה הערבית. אילן שחורי כותב על תפקידו המשמעותי של העיתון הרשמי של העירייה שהיה גם מבשר התפיסה ה"מקומנית". מבט מבחוץ שהוא גם מבט מבפנים: אסתר כרמל חכים עוסקת בהיסטוריה עיתונאית ומתרגמת לראשונה מאנגלית, את רשימותיה המרתקות של עיתונאית ה-Palestine Post, דורותי בר אדון, על תל-אביב. מאיר חזן מחדש בהתייחסו אל **במחנה**, העיתון של ה"הגנה" ושל צה"ל, כאל עיתון "תל-אביבי". ראובן גפני כותב על עיתון רשמי מגזרי, זה של בית הכנסת הגדול של תל-אביב. חיים גרוסמן מביא סיפור מאויר היטב, הפעם זה של חוברת מיוחדת במינה שהפיצה המחלקה הסניטרית של העירייה ב-1959, שנת החמישים לתל-אביב, בקרב תלמידי תל-אביב כדי לקדם במ את תודעת האזרחות. עמיר עירון עוסק במדיה הפרסומיים וסוקר את תולדות פרסום החוצות העירוני בתל-אביב מתחילתו. בשמת גרמי דנה בביטוי שניתן לתל-אביב במדיום הטלוויזיוני בשלוש סדרות תיעודיות בשנות השמונים והתשעים של המאה העשרים.

המדורים הקבועים אתנו, כרגיל. אנו מקווים כי קוראנו ימצאו את החומר המוגש כאן עשיר דיו ומגוון כדי לעורר מחשבה בלי להפר את שמחת החג אלא להוסיף עליה. להתראות בחוברת הבאה.

גדעון קיץ

ה"בועה" התל-אביבית היא היום מושג החורג מעבר להיבטיו התקשורתיים ומאגד בתוכו את כל התכונות המוכרות, לחיוב ולשלילה, שלא נפרט ולא נלעס כאן שוב בפניהם. בעצם הקונצפט אין חידוש, וכבר קבע ש"י עגנון בגיליון הראשון של עיתון הפועלים התל-אביבי: "יפו אינה ארץ ישראל". ההנגדה בין "תל-אביביות" ל"ירושלמיות" קיימת היום לא פחות מאשר בימי העלייה ליפו בראשיתו של היישוב החדש בארץ ישראל, ונראה שגם החיים התקשורתיים והתפיסה התקשורתית בארץ עוצבו, לפחות בשיח המכונה במקומותינו "ברנז'אי", בקו חלוקה זה. אם ה"ירושלמיות" ביטאה פעם ממסדיות (דתית-רבנית ביסודה) ו"ממלכתיות" מול היוזמה הפרטית, החילונית (היחסית) והליברליות התל-אביבית (מקלטו של יונה בבריתו מפני ה', בלשונו של עגנון) – היום יש שמצביעים עליה, בהקשר המדיום הטלוויזיוני, למשל, דווקא כעל מעוז האיכות המפוקחת ותחושת שליחות השיירות הציבורי מול הרדידות והמסחר... הסמלים פושטים ולובשים צורה. הדיכטומיה נשארת. כל זה חייב לעודד אותנו למחווה מעמיקה ככל האפשר לחגה של תל-אביב-יפו ולעיון בתרומתה שאין לה תחליף לתולדות התקשורת העברית והיהודית.

אך קודם לכן, בפתח החוברת שלפניכם נעסוק בהיסטוריה קרובה שהיא עדיין אקטואליה, בין השאר בהשלכותיה התקשורתיות – מערכת הבחירות של 2009. דן כספי ואלינור לב מרימים את הכפפה שהושלכה בחוברת הקודמת ובוחנים במחקר ראשוני ותקדימי את הטמעת אמצעי התקשורת החדשים במערכת בחירות זו. מסקנתם ביחס לדוגמה האמריקנית היא שהמודל המוצלח של הנשיא הנבחר אובמה ויועציו לא שוחזר במציאותנו. ברוך לשם עוסק באותם יועצי תקשורת בנוסח האמריקני שחשיבותם גדלה בלי הרף אף על פי שנחיצותם לא לגמרי ברורה. גולדה מאיר, זיכרונה לברכה, לא נזקקה בזמנה לשימוש ביועצים במתכונת זו ביחסיה הסבוכים עם התקשורת. מירון מדזיני, מי שהיה יועצה בתחום זה של ראש הממשלה המנוחה, מאיר עבורנו פרק היסטורי מרתק זה.

בסיומם של מאמרי החוברת עוסק גדעון קיץ בתאריך היסטורי אורבני חשוב אחר שצוין השנה: מלאת 120 שנה להקמת מגדל אייפל בפריס במסגרת התערוכה העולמית בשנת 1889. כיצד סיקרה העיתונות העברית את הפלא החדש עבור קוראיה שלא יכלו, ברובם, אלא להעריצו מרחוק? מיד אחר כך, במדורנו "קשר לתעוד", חוזר יעקב שביט ליובל עולמי מסוג שונה, מאתיים שנה להולדת צ'רלס דרווין ו-150 שנה לפרסום ספרו **מוצא המינים**, באמצעות מאמר מסקרן שכתב עליו אליעזר בן-יהודה. עקיבא צימרמן כותב, במלאת מאה שנה להולדתו של עזריאל קרליבך, על שורשיו בעיתון הדתי-לאומי **הצופה** (שאותו נספיד בגיליונו הבא) ומביא ניסיון דגימה ממאמריו שם.